

OBROBNIM RAZSTAVAM OB ROB ALI O KONJIH, KI NE DVIGAJO PRAHU

IVANKA POČKAR

Gledano iz središča se je na jugu naše slovenske države, res že skoraj na meji s Sotlo, julija 1990 zgodila etnološka razstava Hrana 7 praznikov v Kapelah. Gre za praznike, kakor so jih živeli prebivalci krajevne skupnosti Kapele. Zajema sedem vasi: Kapele, Jereslavec, Podvinje, Rakovec, Slogonsko, Vrje in Župelevec. Naselja ležijo na ravnini, ki se spušča k reki Sotli. V omenjenih vaseh živi približno 1200 prebivalcev.

Ne glede na žalostno podobo stavbe in nespodbuden prostor je v prebeljeni telovadnici Osnovne šole Kapele razstavo požlahtnilo toliko stvari, da je kmalu zbledela črna misel o neustreznosti prostora. Razstavno opremo smo pripeljali iz Posavskega muzeja Brežice.

Steklene stene, ki so ločevale hrano od obiskovalcev, so dajale občutek čistosti in "higienskega minimuma", vseeno pa se človek med stekli ni počutil odtujenega, saj ga je niz sedmih pomembnih dogodkov, spremljan z resničnimi dokazi o tem, "kaj so jedli v starini", popeljal v čarajočem krogu okoli svatovskega omizja v sredini.

Od zibelke do fureža so rastle dogodki na razstavi, ves čas pa jih je, okoli in okoli, spremljalo budno oko belega svatovskega jagenjčka, vsega "naštikanega", s sladkornimi kodrčki, položenega med miroljubno in predvsem ljudsko zelenje asparagusovo. Ni manjkala kokošja juha z rezanci, ne šarkelj z vdetim pušpanovim pušeljcem v sredini in ozaljšanim s papirnatimi vrtnicami, ki jih je izdelala postarana ženska roka. Izobilje hrane je bilo kos izobilju vezenin, ki so jih iz predalnika vzele in pogrnile gospodinjinje roke le ob "ta vélikih" praznikih.

Razstavljenih je bilo na desetine najbolj značilnih in raznovrstnih prazničnih jedi, ki so si jih nekaj privoščili. Poleg tistih resničnih so bila s fotografskimi povečavami prikazana še očem všečna jedila, ki se jih gotovo tudi usta ne bi branila. Celo napis na zgodovinsko mlajši torti je spodbujal namišljena mladoporočenca: "Naj bo sonce al' vihar, naj bo srečen mladi par!" Kako bodeče pa utegne biti življenje, je opominjala sladica v obliki ježa, ki niti hrušk ni pozabil doma. Z okusom sestavljen poročni šopek je bil rekonstrukcija "paketa" (=poročnega šopka) iz povojnih let. Zanj se je potrudila Cvetličarica Colarič v Brežicah.

Kapelska godba je imela pač povsod v življenju Kapeuca prste vmes. Skoraj ni svatovske slike brez muzike, ne vélke maše, ne pogreba. Kapelska muzika hodi s človekom od rojstva do smrti. Vkorakala je tudi v pričujočo razstavo.

Z onega konca razstave, od koder je dišalo po kurji juhi, so se svetile krstne pogače v obliki pletenice in pletenega srca. Oglasila se je rjava kokoš, ki je bila tudi na razstavi, vsa živa in našopirjena, in je hodila k znanilcem rojstva in krstikom.

Belo krstnih srajčic in pregrinjal je peljalo do keliha prvega svetega obhajila z vsem pripadajočim - od bele lilije, bele obhajilne obleke, prvega molka in mašne knjižice do konjske vprege, ki je popeljala prvoobhajanca k obredu. Za "firmo" (=birmo) je bilo še bolj slovesno: s fotografij zrejo fantiči s kravjeki, klobuki s kratkimi krajci in čevlji iz boksa, v novih gvantih, kajpada. Ob birmi je spet zadišalo po župi, pečenem in pohanem mesu, nato po kolaču.

Prikaz prvega svetega obhajila na razstavi Hrana 7 praznikov v Kapelah (julija 1990) (foto I. Počkar)

Žetev je pripovedovala o "lepih" časih, ko so žanjice na roke žele, škrici pri ruti pa so jim, poštirkanji z moko, trdo stali. Del razstave

o žetvi je bil sončen in vesel, z vonjem po snopju in slutnji o šegavosti. Praznični predpasnik se je belil v ozadju zlato rumenega venčka iz klasja z rdečimi papirnatimi rožami maka in belim poljskim slakom. Iz jerbasa je zadišalo po klobasah, ki so jih vedno prihranili za čas žetve. Dišalo je tudi po belem kruhu, čebuli in vinu. Le tri stopinje naprej je razstavo ogledovala slamnata baba, iz razigranosti in nagajivosti oblečena, s pismom mlatičem s porogljivo vsebino za pasom. Krajevni praznik Kapél je velika maša, dan Marijinega vnebovzjetja, 15. avgusta. Kdo ga je kdaj zamudil? Kapeuc že ne! Razstava je dala slutiti, kaj je ta dan pomenil ljudem. Bilo je veselje in petje in muzika, nazadnje še veselica in ples. Pa štanti z lectovimi srci, konjički, molki. Dan z okusom po medicini in "grahlleju".

Kot zadnje je bilo na razstavi prikazano dogajanje ob "furežu" (=koli-nah), ki je bil velik družinski praznik. Po jutranjem kozarčku žganja so se oprijeli nabrušenih nožev in postorili vse do razkosanja prašiča. Sedaj je zadišalo po pečenih jetrih in kislem zelju. Do večera so napravili krvavice in mesene klobase ter razrezali slanino. Na furežni večer so si privoščili hrbtívno župo z rezanci in pečenko.

Številne jedi, ki so jih za razstavo pripravile ženske iz sedmih vasi obravnavane krajevne skupnosti Kapéle, so v prostoru zaživele predvsem zaradi ponazoritev in ozadja sedmim ključnim dogodkom v življenju kapélskega človeka.

Dihali so klobase, šarklji, jagenjčki, juha, živa kokoš v košari, bele vrtnice v poročnem pušeljcu, kita iz gozdne lipice, ki je krasila vhod v svatovsko pojedino, pšenično snopje v rāstavi, celo nevestin "šlajer" nad svatovsko mizo je rahlo podrhteval.

Nad 100 fotografskih povečav in 300 eksponatov je vsebovala razstava Hrana 7 praznikov v Kapélah. Med ogledovanjem so ji sproti vdihnili dušo ljudje, ki so doživljali opisovane praznike, in kdo le se ni vsaj enkrat v življenju поблиže spoznal vsaj z enim od teh ključnih dogodkov.

140-letnici gasilske kapelske godbe je bila posvečena razstava v sosednjem prostoru Osnovne šole Kapéle. To in razstavo o hrani sedmih praznikov si je v treh dneh vročega julija 1990 ogledalo več kot 3.000 ljudi.

Predvsem si jo je ogledala množica iz ljudstva, Kapeuc in Kapeucev, bila je razstava "iz ljudstva ljudstvu", ob njej pa sem zaman pričakovala svoje znance po stroki. V središču se baje dogaja vsemogoče. Imajo Cankarjev dom, imajo tudi konje, za katerimi se dviga prah, in pravijo, da jih od tega prahu veliko kiha.

Kako je, če se na robu kaj dogaja? Postavim v letu 1989, ko je Posavski muzej slavil 40-letnico svojega obstoja. Pripravili smo temeljito razstavo o delovanju našega muzeja, ki je bila po moji presoji nekonvencionalna in v določenih načinih šokantna. Za razliko od vročega (morda nemogočega) julija 1990 je bila na ogled v zmernem oktobru in novembru 1989. Pa tudi letni čas ne zavdā. Naših strokovnih kolegov, še t. im. "matičnih", tudi na posebno povabilo ni bilo. Vendar so prišli novomeški in belokranjski. Kje si, obrobje? Kjer si.

Od maja 1989 do januarja 1990 smo delavci Posavskega muzeja Brežice v izložbenih vitrinah prazne Agrarijine trgovine, v nekdanji Lébarjevi hiši v Brežicah, pripravili 15 muzejskih razstav z najrazličnejšimi temami. Predstavili smo brežiški stari most nekoč in danes, peko kruha in kuhanje v peči v preteklosti, notranjščino kmečke in meščanske sobe, modo ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja v Brežicah, varovanje kulturne dediščine v Posavju, arheološke najdbe, praznovanje prvega maja po starem, starejše in očesu ljube eksponate iz Posavskega muzeja, delo slikarja F. Stiplovška, založništvo v Posavskem muzeju, Brežice na starih fotografijah, šege na Miklavževo v Posavju, božične šege in novo leto.

Izložbena okna so v najprometnejšem delu Brežic, nasproti edinega hotela in pet korakov od slovitega kafiča Vrtnica. Spričo spominov je prostor pred izložbo postal shajališče starih Brežičanov. Ganljivo je bilo videti, kako jih spomin na nekdanje dni poživlja in radosti. Vhod med izložbenimi okni je že več let zaprt, toda predmeti v izložbi so bili tako vabeči, da je marsikdo poskušal vstopiti v ta hram, ki že zunaj obeta. Trčil je vsakdo na povečavo "dosjéja" Posavskega muzeja, vpeto za steklom vhodnih vrat, z osnovnimi podatki o delu in delavcih Posavskega muzeja.

Prireditev Ljudski godci Posavja, ki je potekala v novembru 1990 v Motelu Čatež pri Brežicah, je spremljala muzejska razstava Ljudski godci in glasbila v omenjenih izložbenih vitrinah. Razstavljenih je bilo 31 glasbil in 9 fotografskih povečav. Razstavo sta spremljala ljudska glasba iz zvočnika nad izložbo in nastop godcev s citrami in harmoniko pred njo.

Ko smo pripravljali razstave v izložbah, so nas spraševali, kaj bo naslednje, in so pričakovali vsakih 14 ali 21 dni novo. Ni bilo neodmevno, čeprav se prah ni dvigal za konji, posebno ne do Ljubljane. Brežice niso na robu zato, ker nimajo Robbovega vodnjaka.